

وضعیت قاچاق انسان از مرزهای ایران (بررسی مرزهای زمینی؛ هوایی و دریایی)

مهدی خانی^۱ حسین شعبانی^۲ هادی ثمره^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۷/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۹/۰۳

صفحه ۴۹-۷۴

چکیده

قاچاق که اصولاً مبتنی بر ممنوعیت یا محدودیت است، بر انتقال پنهانی یک چیز از یک نقطه به نقطه دیگر دلالت دارد. هدف تحقیق حاضر بررسی وضعیت مرزهای زمینی، هوایی و دریایی ایران از نظر قاچاق انسان می باشد. این تحقیق با روش توصیفی - تحلیلی بعد از جمع آوری اطلاعات به شیوه کتابخانه ای و اسنادی، قاچاق انسان در مرزهای ایران را مطالعه می کند. بر اساس شواهد موجود، ایران به عنوان یک کشور ترانزیت اشخاصی است که از کشورهای شرقی مانند پاکستان و افغانستان به کشورهای اروپایی قاچاق می شوند. فعالیت قاچاق انسان در ایران در مرزهای زمینی، دریایی و هوایی توسط قاچاق بران انسان انجام می شود. عمده ترین تردد قاچاق انسان از طریق مرزهای زمینی صورت می گیرد که مرزهای شرقی ایران مسیر ورود قاچاق انسان و مرزهای غربی مسیر خروج قاچاق به حساب می روند. قاچاقچیان اتباع افغانستانی و پاکستانی را از مرزهای خراسان و سیستان وارد، و پس از مسیر طولانی از مرزهای غرب و استان آذربایجان غربی خارج می کنند. علاوه بر آن گروهی از کودکان افغانی در این کشور در رستوران ها و کار ساختمان ها به بیگاری گرفته می شوند. مسیر آبی خلیج فارس نیز بیشتر به عنوان مسیر قاچاق زنان و دختران ایران به کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس شناخته می شود. علاوه بر این ها قاچاق انسان در ایران از مرزهای هوایی با همکاری برخی آژانس های هواپیمایی به صورت مهاجرت های غیر قانونی انجام می شود.

کلید واژه ها: جرایم ساکزمان یافته، قاچاق انسان در ایران، قاچاق زنان، قاچاق

کودکان

۱- کارشناس ارشد حقوق بین الملل دانشگاه آزاد اسلامی پیشوا

۲- دانشجوی دکتری جامعه شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

۳- کارشناسی ارشد مردم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد زرنند

مقدمه

« قاچاق انسان جرمی است که ارتکاب آن در سطوح محلی، ملی و فراملی امکان پذیر است. به این ترتیب موارد صورت گرفته قاچاق انسان در سطح محلی فاقد وصف تعرض و هجومی گسترده و یا سیستماتیک است اما مواردی که این جرم از مرزهای ملی فراتر می رود و کشورهای مختلفی را در بر می گیرد بدون شک دارای وصف گسترده و سیستماتیک می باشد. در نتیجه جرم قاچاق انسان در سطح فراملی عمل غیر انسانی همراه با رنج است که به صورت "گسترده و سیستماتیک" نسبت به مجنی علیه صورت می گیرد. به این ترتیب رکن مادی این جرم بر اساس جرم بین-المللی جنایت علیه بشریت تکمیل می گردد.» (نگهی مخلص آبادی، ۱۳۹۱: ۱۰۱).

در سالهای اخیر، همزمان با گسترش پدیده قاچاق انسان در جهان، گزارشهای بیشتری از قاچاق انسان در ایران انتشار یافته است. (علی پور، ۱۳۸۹: ۲۰۰). برخی از مهاجرین که به صورت قاچاق وارد ایران می شوند، از مصادیق واردات انسان های قاچاقی به ایران می باشند، که اغلب آن ها از مرزهای شرقی به ایران انتقال داده می شوند. بسیاری از افغانه و افرادی با ملیت های پاکستانی از مرزهای شرقی کشور به خصوص از طریق استان سیستان و بلوچستان به صورت قاچاق به ایران آورده می شوند. « تقاضای مهاجرت افغانستانی ها به ایران و کشورهای اروپایی موجب شده تا ایران به محور ترانزیت مهاجران غیرقانونی تبدیل شود و گروه های درهم تنیده ای از قاچاقچیان. گزارش های زیادی حاکی از آن است که مرزهای شرقی ایران مسیر ورود قاچاق انسان ها که عمدتاً از اتباع افغانستان و پاکستان هستند، می باشد. به نقل از باشگاه خبرنگاران دانشجویی ایران اتباع افغانی بعد از عبور از مرزهای شرقی و ورود به ایران، در داخل کشور برای عبور از موانع پلیسی به ددرسهای دیگری می افتند که منجر به خرج هزینه های زیادی برای آنان می شود. «مهاجران افغانستانی وقتی لب مرز با قاچاقچی اصلی قرار می گذارند، خیالشان راحت است که اگر در مسیر با پلیس ایران برخورد نکنند و دستگیر نشوند، به شهر موردنظرشان می رسند و قاچاقچی های حرفه ای سرشان را کلاه نمی گذارند. اما در این میان به جز قاچاق برها گروه دیگری هم وجود دارد که آنها هم پول کلان به جیب می زنند اما به روش خودشان. روشی که عجیب تر از روش «قاچاق بر» هاست. بر اساس شواهد موجود،

ایران به عنوان یک کشور ترانزیت اشخاصی است که از کشورهای شرقیمانند پاکستان و افغانستان به کشورهای اروپایی قاچاق می‌شوند. قاچاقچیان این افراد را از مرزهای خراسان و سیستانوارد و پس از طی مسیر طولانی از مرزهای غرب و استان آذربایجان غربی خارج می‌کنند (علی پور، ۱۳۸۹: ۲۰۷). همه روزه به‌طور متوسط ۱۵۰ هزار تا ۲۰۰ هزار نفر افغانی از معابر غیر رسمی وارد استان سیستان و بلوچستان می‌شوند. جلوگیری از جابه‌جایی غیرمجاز اتباع افغان باعث شده است که افغان‌های فاقد مدارک شناسایی برای تردد از شهری به شهر دیگر در داخل ایران به باندهای قاچاق مراجعه نمایند و پول‌های گزافی به آنان بپردازند. (سازمان دفاع از قربانیان خشونت، ۱۳۸۲: ۴۲). با مطالعه وضعیت قاچاق انسان‌ها و مهاجرت‌های غیر قانونی در مرزهای کشور می‌توان دریافت که بیشترین راه‌های خروجی این افراد از کشور ایران از طریق مرزهای غرب و شمال غربی کشور بوده که بخش اعظمی از آن متعلق به آذربایجان غربی می‌باشد. ترکیه مسیر گذر مسافران قاچاقی شده که از مرز زمینی با هزار دلهره، پنهانی خود را به آن سوی مرز می‌رسانند، ساعت‌های طولانی در تاریکی پیاده می‌روند و اگر از دریا جان سالم به‌در ببرند، بعد از روزها و ماه‌ها ماندن پشت مرزهای یونان، عاقبت از کمپ‌های پناهندگی در هلند یا آلمان سردر می‌آورند. عمده‌ترین مسیر دریایی قاچاق انسان از ایران به آب‌های خلیج فارس مربوط می‌شود که مقصد آن به کشورهای عربی خلیج فارس منتهی می‌شود. بیشترین قربانیان این مسیر نیز زنان و دختران هستند. «مطابق گزارش پلیس امنیت ملی فرماندهی تهران بزرگ و هم‌چنین تحقیقات گزارش شده از مرکز امور زنان و کمیته سازمان دفاع از قربانیان خشونت در سال ۱۳۸۲، قاچاق زنان و دختران استان‌های مرزی به کشورهای حاشیه خلیج فارس، پاکستان، افغانستان و حتی به کشورهای اروپایی گسترش یافته است (سازمان دفاع از قربانیان خشونت، ۱۳۸۲).

با توجه به پژوهش‌های صورت گرفته و نیز اخبار و گزارشات منتشر شده باید گفت امارات و کشورهای عربی حوزه خلیج فارس بیشتر از پاکستان برای قاچاق زنان و دختران مورد توجه قرار می‌گیرند. «در این مورد علی صادقی رئیس پلیس مهاجرت و گذرنامه نیروی انتظامی دولت ایران در دی‌ماه ۱۳۹۲ تأیید کرد که دختران ایرانی به کشورهای عربی حاشیه جنوبی خلیج فارس قاچاق می‌شوند.» علت این امر را هم می‌توان در ارتباط‌های کشورهای عربی با کشورهای اروپایی و نیز ثروتمند و خوش

گذران بودن مردم کشورهای عربی خلیج فارس جست و جو کرد. کشورهای عربی اغلب وارد کننده زنان و دختران قاچاق محسوب می شوند که غالباً از ایران قاچاق می شوند. «سردار روزبهرانی رییس پلیس امنیت اخلاقی نیروی انتظامی خاطرنشان کرد: این افراد عمدتاً به عمان، دبی، شارجه و قطر منتقل می شدند و تا زمان استقرار در تهران و کرج با برگزاری پارتی‌های مختلف از سوی افراد و سرکردگان باند مورد سوءاستفاده قرار می گرفتند و ادامه تحقیقات در خصوص فعالیت اعضای این باند نشان داد: هدایت کنندگان این شبکه به بهانه‌های مختلف از جمله تهیه غذا، پوشاک و ... پول‌های هنگفتی از زنان و دختران خارجی می گرفته‌اند.» (ایسنا، ۱۳۹۶/۶/۱۴)

واژه ی قاچاق انسان

قاچاق، برگرفته از واژه ترکی «قاچماق» به معنای گریزاندن، فرار و ترک وطن است. قاچاق هم در معنای اسم مصدر آمده و هم در معنای اسم آلت. در معنای اسم مصدر، یعنی انجام دادن کاری برخلاف قانون و به نحو پنهانی؛ و در معنای اسم آلت، متاعی است که معامله یا ورود آن به داخل کشور ممنوع است (عمید، حسن، ۱۳۶۲، ص ۷۸۴). واژه‌ی قاچاق در لغت به معنی تردستی و کاری است که به طور پنهانی انجام می‌شود. این عبارت برگرفته از کلمه‌ی قامچاق به معنای فراری (ایمانی، ۱۳۸۶، ص ۴۰۱). «اصطلاح «قاچاق» عبارتست از تقلب گمرکی که شامل گذراندن مخفیانه کالا به هر طریقی از مرزهای گمرکی می باشد که بدان وسیله شخص موجب اغفال گمرک و فرار از پرداخت تمام یا بخشی از مالیات ها و عوارض مربوط به ورود یا صدور شده یا اجرای ممنوعیت ها و محدودیت های موضوع قانون امور گمرکی را نادیده گرفته و یا منافی مغایر با قانون امور گمرکی بدست آورد.» (تعریف قاچاق براساس کنوانسیون سال ۱۹۷۷).

قاچاق انسان نیز عبارت است از حرکت دادن غیر قانونی و مخفیانه ی اشخاص در عرض مرزهای ملی، عمدتاً از کشورهای در حال توسعه و کشورهای دارای اقتصاد در حال گذار، با هدف نهایی وا داشتن زنان و دختران به وضعیت‌های بهره‌کشانه و ستمگرانه از لحاظ جنسی و به کارگیرندگان، قاچاقچیان و سندیکاهای جنایت کار و نیز دیگر اقتصادی به منظور سود فعالیت های مرتبط با قاچاق، همچون کار خانگی

اجباری، ازدواج دروغین، استخدام مخفیانه و فرزندخواندگی دروغین (سازمان ملل، ۲۰۰). قاچاق که اصولاً مبتنی بر ممنوعیت یا محدودیت است، بر انتقال پنهانی یک چیز از یک نقطه به نقطه دیگر است (معظمی، ۱۳۸۴، ص ۹۶). یکی از انواع قاچاق انسان قاچاق اعضای بدن وی است. «طبق بیانیه کنفرانس مشترک جامعه پیوند و جامعه بین‌المللی نفرولوژی که در سال ۲۰۰۸ با حضور نمایندگان بسیاری از کشورها از جمله ایران در شهر استانبول ترکیه تشکیل شد، قاچاق عضو را این‌گونه تعریف کرد: قاچاق عضو عبارت است از استخدام (به کارگیری) حمل و نقل، انتقال، پناه دادن یا دریافت افراد زنده یا مرده یا اعضایشان به وسیله تهدید یا استفاده از زور یا سایر اشکال اجبار، آدم ربایی، فریب، تقلب سوء استفاده از قدرت یا وضعیت آسیب پذیری یا دادن یا دریافت پول یا منافع به یک شخص ثالث برای واگذاری کنترل اهداکننده بالقوه به منظور بهره‌کشی با خارج‌سازی اندام‌ها به منظور پیوند.

(THE DECLARATION OF ISTANBUL ON ORGAN TRAFFICKING AND TRANSPLANT TOURISM, THE TRANSPLANTATION SOCIETY AND INTERNATIONAL SOCIETY OF NEPHROLOGY IN ISTANBUL, TURKEY, ۳۰ APRIL TO ۲ MAY ۲۰۰۸)

قاچاق انسان

حرکت دادن غیر قانونی و مخفیانه‌ی اشخاص درعرض مرزهای ملی، عمدتاً از کشورهای در حال توسعه و کشورهای دارای اقتصاد در حال گذار، با هدف نهایی‌ی داشتن زنان و دختران به وضعیت‌های بهره‌کشانه و ستمگرانه از لحاظ جنسی و به کارگیرندگان، قاچاقچیان و سندیکاهای جنایت‌کار و نیز دیگر اقتصادی‌ی به منظور سود فعالیت‌های مرتبط با قاچاق، همچون کار خانگی اجباری، ازدواج دروغین، استخدام مخفیانه و فرزندخواندگی دروغین (سازمان ملل، ۲۰۰). قاچاق، شامل استخدام، انتقال، حمل و نقل، پناه‌دادن یا دریافت اشخاص به وسیله تهدید یا بکارگیری زور یا دیگر اشکال تحمیل، آدم ربایی، تقلب، فریب، سوءاستفاده از قدرت یا موقعیت، آسیب‌پذیری یا دادن یا دریافت پرداخت‌ها یا منافع، جهت کسب رضایت فردی که بر شخص دیگری کنترل دارد، به منظور بهره‌کشی جنسی، کار یا خدمات اجباری، بردگی یا رویه‌های مشابه بردگی، بیگاری یا برداشتن اندام‌های بدن است».

در این تعریف استدلال شده است که قاچاق نباید بر حسب تحمیل یا فقدان رضایت به ویژه در چارچوب صنعت سکس تعریف شود، زیرا کار جنسی ذاتاً بهره‌کشانه است. بنابراین، رضایت یا کنترل زن بر وضعیت خودش هیچ اهمیتی ندارد. (اشتری، ۱۳۸۰، ص ۲۱).

مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۹۴ قاچاق انسان را چنین تعریف می‌کند: «انتقال غیر قانونی و مخفیانه اشخاص در عرض مرزهای ملی، عمدتاً از سوی کشورهای در حال توسعه و کشورهای دارای اقتصاد در حال گذار، با هدف نهایی واداشتن زنان و دختران به وضعیت‌های بهره‌کشانه و ستمگرانه از لحاظ جنسی و اقتصادی، به منظور سود بکارگیرندگان، قاچاقچیان و سندیکاهای جنایتکار و نیز دیگر فعالیت‌های مرتبط با قاچاق، نظیر کار خانگی و اجباری، ازدواج دروغین، استخدام مخفیانه و فرزندخواندگی دروغین» (همان، ص ۲۰).

انواع قاچاق انسان

قاچاق (انسان)، پدیده بسیار گسترده جهانی است. اکنون این نوع قاچاق شامل مبادله افراد جهت کار در کارگاه‌های سخت، کار خانگی یا کشاورزی، ازدواج‌های اجباری یا فریب انگیز به صورت پستی و سفارشی و خرید و فروش زنان برای روسپی‌خانه‌ها و کلوب‌های رقص برهنه می‌باشد (اشتری، ۱۳۸۰، ص ۱۸).

قاچاق زنان و دختران

کارشناسان از افزایش قاچاق زنان و دختران در استان‌های مرزی کشور و روند صعودی سن قاچاق دختران کمتر از ۱۴ سال خبر دادند. «قاچاق زنان و دختران پس از مواد مخدر از سودآورترین انواع قاچاق است. چنانچه یونیسف یکی از دلایل عمده قاچاق زنان را سود سرشار آن دانسته است.» (ناصری، مصاحبه با روزنامه آفرینش ۱۳۸۱/۹/۷). همچنین یافته‌های تحقیقی که در سال ۸۲ انجام شده است، بیانگر روند رو به افزایش قاچاق آنها به کشورهای حاشیه‌ای خلیج فارس، پاکستان، افغانستان و به طور محدود به کشورهای اروپایی و آسیایی بوده است. «زنان قربانی قاچاق، به علت ناآشنایی به محیط و ندانستن زبان کشور میزبان و مهاجرت غیر

قانونی، در مقابل قاچاقچیان بسیار آسیب پذیر و ناتوان می‌باشند. این امر در مورد زنانی که به روسپیگری وادار می‌شوند، مضاعف است، زیرا این زنان علاوه بر مجازات ورود غیر قانونی به کشور میزبان، به دلیل روسپیگری هم مورد تعقیب و مجازات قرار می‌گیرند» (روزنامه همشهری ۱۳۸۱/۸/۹). زنانی که از طریق قاچاق، وارد روسپیگری می‌شوند، تأثیر بسیاری بر انتقال ویروس H.I.V دارند. مطالعات نشان داده است، زنانی که در مراکز فساد فعالیت می‌کنند به احتمال بسیار در ۶ ماه اول فعالیت خود، به ویروس ایدز مبتلا می‌شوند. بنابراین، قاچاق زنان علاوه بر اینکه یک موضوع حقوق بشری محسوب می‌شود، به دلیل ابتلای گسترده به ویروس H.I.V و دیگر بیماری‌های مقاربتی، تبدیل به یک نگرانی عمومی برای سلامت جامعه شده است (شهبازی، روزنامه همشهری ۱۳۸۱/۶/۷).

قاچاق کودکان

قاچاق کودکان یکی دیگر از اشکال قاچاق انسان است که می‌تواند جنایت علیه بشریت و نسل‌کشی محسوب شود. شیوه قانونی و شیوه غیرقانونی دو شکل اصلی قاچاق کودکان در سطح بین‌الملل هستند. استعمار از طریق کار اجباری، بهره‌کشی و فحشا، پورنوگرافی، پدوفیل‌ها، قطع عضو اعضای کودکان و فروش آن شکل می‌گیرد. (گزارش همایش حقوق کودک در دانشگاه تهران؛ سه شنبه؛ ۱۸ مهر ۱۳۸۵).

قاچاق اعضای بدن

قاچاق که اصولاً مبتنی بر ممنوعیت یا محدودیت است، بر انتقال پنهانی یک چیز از یک نقطه به نقطه دیگر است (معظمی، ص ۹۶). یکی از انواع قاچاق انسان قاچاق اعضای بدن وی است. «طبق بیانیه کنفرانس مشترک جامعه پیوند و جامعه بین‌المللی نفرولوژی که در سال ۲۰۰۸ با حضور نمایندگان بسیاری از کشورها از جمله ایران در شهر استانبول ترکیه تشکیل شد، قاچاق عضو را این گونه تعریف کرد: قاچاق عضو عبارت است از استخدام (به کارگیری) حمل و نقل، انتقال، پناه دادن یا دریافت افراد زنده یا مرده یا اعضایشان به وسیله تهدید یا استفاده از زور یا سایر اشکال اجبار، آدم ربایی، فریب، تقلب سوء استفاده از قدرت یا وضعیت آسیب‌پذیری یا دادن یا

دریافت پول یا منافع به یک شخص ثالث برای واگذاری کنترل اهداکننده بالقوه به منظور بهره‌کشی با خارج‌سازی اندام‌ها به منظور پیوند»

(The Declaration of Istanbul on Organ Trafficking and Transplant Tourism, The Transplantation Society and International Society of Nephrology in Istanbul, ۲۰۰۸)

انگیزه‌ها و عوامل قاچاق انسان

انگیزه قاچاق و علل تن دادن قربانیان به این عمل در تحقیق کمیسیون اروپا در بلژیک، ایتالیا و هلند اینگونه بیان شده است: نیاز به پول برای رفع نیازهای نخستین، پول برای خانواده، کار، پول برای داشتن زندگی شیک‌تر، ماجراجویی، آینده بهتر، آدم‌ربایی، اعتیاد، یافتن شرایط بهتر با کارکردن به عنوان یک روسپی و بی‌ثباتی سیاسی در کشور خود (روزنامه ملت، ۲۵ فروردین ۱۳۹۰). عللی که منجر به بروز گسترش پدیده‌ی قاچاق انسان می‌شود، را می‌توان به عوامل فرهنگی - اجتماعی، عوامل اقتصادی و عوامل حقوقی تقسیم کرد. بنابراین عوامل منجر به قاچاق عضو را می‌توان در چند مقوله ریشه‌یابی کرد، که عبارتند از:

عوامل اقتصادی: «سودآوری کلان؛ فقر و بیکاری؛ و افزایش تقاضای خدمات جنسی از علتهای اقتصادی قاچاق انسان هستند» (السان، ص ۲۴۴). در خصوص قاچاق اعضای بدن یکی از مهم‌ترین انگیزه‌های قاچاقچیان جنایتکار برای قاچاق اعضای بدن انسان، سودآور بودن آن است. «همچنان که سودآوری کلان این تجارت قاچاقچیان عضو را به خود جلب کرده و آن‌ها را به ارتکاب این رفتار جنایی ترغیب کرده است.» (احمدی، ۱۳۸۵، ص ۱۳۹). هر چند به نظر می‌رسد دلیل عمده قاچاق اعضای بدن کسب مال و امرار معاش می‌باشد و نه به دلیل ثروت اندوزی، در واقع باید گفت خرید و فروش اعضا، به تجارتهای کثیف و خونین تبدیل شده است. به عبارت دیگر افراد به دلیل مشکلات مالی و فشار اقتصادی مرتکب این جرم می‌شوند. بنابراین اگر در کشوری مشکلات اقتصادی وجود نداشته باشد، عمدتاً این جرم و بسیاری از جرایم مانند انواع سرقت‌ها، کیف‌قاپی و زورگیری خود به خود کاهش خواهند یافت. هوشنگ پوربابایی، حقوقدان و استاد دانشگاه، در مورد ارتکاب جرایم به ویژه جرم قاچاق اعضای بدن انسان چنین می‌گوید: «در مورد دلیل و علت به وجود آمدن

جرایم باید نگاهی به ریشه‌های فرهنگی و اقتصادی کشور داشته باشیم. اصولاً باید گفت زمانی که در یک جامعه مسائل یا شرایط اقتصادی وخیمی حکم فرما می‌شود و اقتصاد، گردش طبیعی خود را پیدا نمی‌کند، عموماً میل افراد برای ارتکاب جرایمی که نتیجه آن پیدایش و کسب پول باشد افزایش می‌یابد. پس اصولاً به دلیل اینکه نتیجه قاچاق (قاچاق کالا، مواد مخدر، قاچاق انسان و قاچاق اعضای بدن انسان) مساوی با تحصیل و کسب مال است، در صورت افزایش مشکلات اقتصادی، این‌گونه جرایم نیز افزایش می‌یابند» (ایسنا، ۹ اسفند ۱۳۹۵).

عوامل فرهنگی - اجتماعی: از مهم‌ترین عوامل فرهنگی - اجتماعی می‌توان به «تغییر ارزش‌ها و هنجارهای جامعه و نیز گسترش فرهنگ مادی‌گرایی» اشاره کرد. (ممتاز، ۱۳۸۱، ص ۷۲) فقر، به تنهایی عامل انحرافات اجتماعی نیست و نمی‌تواند مسئله‌ای برای نظام اجتماعی ایجاد کند، بلکه مطابق نظر دورکهایمو مرتون، فقر حتی می‌تواند بر تحکیم و ثبات اجتماعی نیز تأثیر گذارد، (رفیع‌پور، ۱۳۸۸، ص ۱۹۷)؛ اما نابرابری و به تبع آن تغییر ارزش‌ها، یک جریان تهدیدآمیز است، به عبارت دیگر براساس نظر این جامعه‌شناسان، فقر زمانی تأثیرگذار است که در مقابل آن تصویر یا گفتار یا آرزوهای بلند پروازانه ارائه شود، در آن صورت، فقر غیر قابل تحمل می‌گردد (همان، ص ۱۹۸)؛ و ثروتمندی، ارزش محسوب می‌شود؛ بدون آنکه مشخص گردد که این ثروت از چه راهی (دزدی، قاچاق مواد مخدر، خرید و فروش زنان و دختران، فروش اعضای بدن) بدست آمده است. در اغلب جوامع مادی، ثروتمندان از حقوق اجتماعی نظیر اعتبار در ادارات، احترام و تعظیم برخوردارند، که این اعتبار، برای نظام اجتماعی سالم خطرناک است (همان، ص ۲۲۵). معمولاً قاچاقچیان و بعضاً قربانیان قاچاق، جزء خرده فرهنگ‌های منحرف می‌باشند. به این معنا که آنها در درون فرهنگی زندگی می‌کنند که با ارزش‌ها و هنجارهای مسلط جامعه، متفاوت و حتی مغایر می‌باشد. این فرهنگ انحرافی، محصول دسترسی به وسایل ارتباط جمعی جهانی، چون اینترنت، ماهواره و استفاده مداوم از فیلم‌های غیرمجاز و... است که شخصیت اجتماعی فرد، ارزش‌ها و هنجارهای او را تغییر می‌دهد، به طوری که فرد را در گروه‌های دوستی به سوی تشکیل خرده فرهنگی سوق می‌دهد که با ارزش‌ها و هنجارهای اصلی جامعه، مخالف و حتی گاهی در تضاد است. افزایش شاخص‌هایی نظیر سنت‌گریزی، احساس تنهایی، بیگانگی

اجتماعی، کاهش گرایش‌های مذهبی و اخلاقی و گرایش به تجملات، نشانه جذب فرد در خرده فرهنگ‌های منحرف می‌باشد. هر چقدر که جامعه دارای اهداف معینی باشد و ابزارها و راه‌های قانونی دستیابی به آن اهداف نیز تعیین شده باشد، وقوع انحرافات نیز کاهش می‌یابد؛ اما اگر در یک جامعه، اهداف زندگی، به سوی اهدافی مادی تغییر کند و ارزش‌های اجتماعی از ارزش‌های معنوی به مادی تحول یابد و از سوی دیگر راه‌های مشروع رسیدن به این اهداف، مشکل و غیر قابل دسترس باشد (مثلاً فرصت‌های شغلی برای کسب درآمد متناسب با جمعیت نباشند) افراد می‌کوشند از طرق غیر مشروع به آن اهداف مادی دست یابند. به عبارت دیگر گاهی افراد، اهداف جامعه (پول‌دار شدن) را می‌پذیرند، اما راه‌های مشروع (کار کردن در مشاغل مشروع) دستیابی به آن اهداف را قبول ندارند. (محسنی، ص ۳۸۶) لذا برای کسب پول، به قاچاق مواد مخدر، فحشاء و قاچاق زنان کشیده می‌شوند. در اکثر موارد کشمکش‌های درون خانواده، اعتیاد والدین، طلاق، مسکن نامناسب، مناطق پرجمعیت و حاشیه شهرهای بزرگ موجب می‌شود تا تعدادی از دختران، محیط نامساعد خانه را ترک کرده و به درون جامعه بیایند (روزنامه جوان ۱۳۸۱/۶/۲۶) گاهی نیز پدر خانواده، مجبور به فروش دختران خود می‌شود (اشتری، ۱۳۸۰، ص ۵۵). برزرگترین عامل ضعف فرهنگ خانواده‌ها را می‌توان میزان تحصیلات و سطح آگاهی مردم دانست. از آنجا که اغلب قربانیان قاچاق، از اقشار بسیار فقیر یا دختران فراری می‌باشند، از نظر تحصیلی در سطح راهنمایی و دبیرستان و در رده سنی ۱۵ تا ۱۷ سال هستند. (www.poorandokht.com) کارشناسان معتقدند دخترانی که طعمه این باندها می‌شوند، غالباً افرادی هستند که تحصیلات کمی دارند، با مشکلات مالی گریبانگیر هستند و از فقر فرهنگی و ضعف اعتقادات رنج می‌برند (روزنامه انتخاب ۱۳۸۱/۱۰/۱۲). هرچند گزارشات اخیر نشان می‌دهد که بعضی از دختران دارای تحصیلات عالی نیز به این مسیر کشانده شده‌اند (روزنامه ایران ۱۳۸۱/۶/۲) که حائز اهمیت است. البته این وضع منحصر به کشور ایران نیست و در سایر کشورهای جهان سوم نیز مشابه این پدیده مشاهده می‌شود، چنانچه سخنگوی مؤسسه بین‌المللی حمایت از حقوق کودکان بیان می‌کند که در سال ۱۹۹۵ اکثر دخترانی که از کشور آلبانی قاچاق شدند، تحصیل کرده بودند، ولی

امروزه تعداد دختران تحصیل کرده‌ای که برای اشتغال به فحشاء قاچاق می‌شوند، کاهش یافته است (سوفی، موسکو: غرب در آینه فرهنگ. سال ۱۳۸۰).

مشکل بودن اثبات جرم؛ خلا قانونی؛ فساد نهاد تعقیب و رسیدگی؛ قانونی شدن روسپیگری و صنعت سکس؛ و توریسم جنسی از دیگر عوامل شکل‌گیری قاچاق هستند (علی پور، ۱۳۸۹ ص ۱۳۴). خرید و فروش انسان برای بهره‌کشی از اعضای بدن و کشتن افراد یا بهره‌کشی‌های اقتصادی چیزی است که در همه نقاط دنیا منع و قوانین سختی برای مبارزه با آن وضع شده است. با گسترش قاچاق انسان و در پی آن قاچاق اعضای بدن افراد در جهان، سازمان‌های بین‌المللی برای مبارزه با این پدیده شومی دست به کار شده و قوانینی وضع کردند. از سوی دیگر، کشورها نیز در مبارزه با این اقدام غیرانسانی قوانین سختی را وضع کردند، اما با این حال سود کلان این قاچاق، باز هم سودگران اعضای بدن انسان را وسوسه می‌کند تا به این کار ادامه دهند. در ایران نیز به دلیل منطقه خاص جغرافیایی و همچنین جنگ‌زده بودن کشورهای همسایه، رفت‌وآمدهای اتباع بیگانه آن هم بدون مدارک شناسایی و گذرنامه بسیار رواج یافته است. همین مسأله باعث شده افرادی از این بی‌هویتی استفاده و دست به قاچاق اتباع بیگانه بزنند. همین موضوع باعث شد در هشدار جدی، نیروی انتظامی افرادی را که کمک می‌کنند تا اتباع بیگانه در کشور تردد کرده و به مرزها داخل شوند با جریمه و حبس‌های طولانی مدت مجازات کند. پس از انقلاب اسلامی نخستین گام در سال ۱۳۸۱ برداشته شد و قانون حمایت از کودکان و نوجوانان به تصویب رسید. به موجب ماده ۳ این قانون، هرگونه خرید و فروش، بهره‌کشی و بکارگیری کودکان به‌منظور ارتکاب اعمال خلاف، از قبیل قاچاق ممنوع و مرتکب حسب مورد، علاوه بر جبران خسارت وارده به ۶ ماه تا یک‌سال زندان یا به جزای نقدی از ۱۰ میلیون تا ۲۰ میلیون ریال محکوم خواهد شد. قانون‌گذار در سال ۱۳۸۳ با تصویب قانون مبارزه با قاچاق انسان خلأ قانونی در این زمینه را نیز برطرف کرد. ماده یک این قانون به تعریف قاچاق اختصاص یافت و ماده ۲ نیز اعمال در حکم قاچاق را برشمرد. مطابق این قانون، قاچاق انسان عبارت است از عبور دادن فرد از مرزهای کشور، تحویل گرفتن، انتقال دادن، مخفی یا فراهم کردن موجبات اختفای وی پس از عبور از مرز با اجبار، اکراه، تهدید، فریب، سوءاستفاده از قدرت یا موقعیت خود یا سوءاستفاده از وضع بزه‌دیده به قصد بهره‌کشی جنسی، برداشت اعضا، بردگی و

ازدواج وی. طبق ماده ۳ همین قانون چنانچه عمل مرتکب قاچاق انسان از مصادیق مندرج در قانون مجازات اسلامی باشد، مطابق مجازات‌های مقرر در قانون یادشده است، در غیراین صورت به حبس از ۲ تا ۱۰ سال و پرداخت جزای نقدی معادل دو برابر وجوه یا اموال حاصله از بزه محکوم خواهد شد. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، پیشگیری از جرم را در اصل ۱۵۶ بطور صریح و اصل ۸ بطور غیرمستقیم مطمح نظر قرار داده است و این موضوع، نشانگر اهمیت و نقش اساسی پیشگیری از جرم به عنوان یکی از ابزارهای مهم کنترل جرایم است. قانون اساسی با نگرش به بند ۵ اصل ۱۵۶ وظیفه اصلی واکنش در برابر جرم را به قوه قضاییه محول کرده است (رجبی پور، ۱۳۷۸، ص ۸۷). از سوی دیگر، با توجه به اطلاق بند ۵ ماده ۵ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب که رسیدگی به جرایم قاچاق را در صلاحیت دادگاه انقلاب دانسته است، دادگاه انقلاب صلاحیت رسیدگی به جرم قاچاق انسان را دارد.

قاچاق انسان در اسناد بین المللی

قاچاق انسان پدیده ای نیست که تنها به عصر کنونی و یکی دو دهه ی اخیر محدود گردد؛ لذا از دهه‌های پیشین اقدامات بسیاری در سطح بین المللی برای پیشگیری و سرکوب قاچاق انسان انجام شده است. این اقدامات عمدتاً در غالب معاهدات و اسناد بین‌المللی صورت گرفته است. اسناد بین المللی که به مسئله ی قاچاق انسان اشاره دارند را می توان به دو دسته تقسیم نمود. برخی از این اسناد به گونه ای فرعی و غیر مستقیم به موضوع قاچاق انسان اشاره نموده و آن را ممنوع کرده اند. از جمله ی این اسناد، معاهدات راجع به الغای بردگی می باشند. قاچاق انسان رابطه و نسبت نزدیکی با برده‌داری و تجارت برده دارد؛ به همین دلیل از آن به عنوان برده داری معاصر یاد می کنند. این اسناد عبارت اند از:

پروتکل پیشگیری، سرکوب و مجازات اشخاص به ویژه زنان و کودکان؛ قرارداد تکمیلی منع بردگی و برده فروشی، و عملیات و دستگاه‌های مشابه بردگی، مصوب ۱۹۵۶؛ کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان، مصوب ۱۹۷۹؛ کنوانسیون حقوق کودک، مصوب ۱۹۸۹؛ اساسنامه ی دیوان کیفری بین‌المللی، مصوب ۱۹۹۸؛

(صادقی، ۱۳۸۲، ص ۲۲۸). کنوانسیون شماره ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار، مصوب (۱۹۹۲)؛ کنوانسیون سازمان ملل علیه جرائم سازمان یافته ی فراملی؛ پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک، مصوب (۲۰۰۰). در اینجا نظری به اسناد بین‌المللی پیرامون قاچاق انسان می‌اندازیم. اولین سند بین‌المللی در این رابطه مقاله نامه ۱۸ مه ۱۹۰۴ به نام مقاله نامه بین‌المللی پاریس مورخ ۱۸ مه ۱۹۰۴ راجع به تامین و حمایت موثر علیه معاملات جنایت کارانه موسوم به خرید و فروش سفید پوستان، است. توضیح اینکه در آن دوران هنوز برده داری سیاهان در برخی نقاط رایج بوده.

ماده ۶ این مقاله نامه مواظبت از آژانس های مسافرتی و بنگاه های کاربایی مورد تاکید واقع شده است. همین طور که مشاهده می شود مقاله نامه ۱۹۰۴ فقط راجع به سفید پوستان و نگاه نژاد پرستانه ای دارد. در سال ۱۹۱۰ قرارداد دیگری برای رفع خلا «های قانونی قرارداد ۱۹۰۴ امضا شد. در ۳۰ دسامبر ۱۹۲۱ قرار داد سوم ضمیمه شد. ایران از امضا کنندگان قرار داد سوم بود. در این سند قید سفیدپوست از زنان حذف شد. سند بعدی در سال ۱۹۳۳ در پی ماموریت کمیته معامله نسوان و اطفال از طرف جامعه ملل قرارداد بین‌المللی راجع به جلوگیری از نسوان کبیره شکل یافت که ایران در ۲۰ دی ۱۳۱۳ به آن پیوست، در سال ۱۹۴۹ پروتکل اصلا حی توسط سازمان ملل متحد در جهت اعتبار و تکمیل چهار سند پیشین تصویب شد. در این سند روسپیگری و قاچاق تعریف نشده است تا این که بالا خره در سال ۲۰۰۰ پروتکل الحاقی به کنوانسیون پالمو به امضای ۱۳۳ کشور رسید. برای لازم الاجرا شدن این پروتکل تصویب ۴۰ کشور لازم است. این سند بین‌المللی اقدامات ملی را در رابطه با جرم انگاری، اقدامات پیشگیرانه، اقدامات حمایتی و اقدامات آموزشی تشریح کرده است. از نظر جرم انگاری، تعهدات این پروتکل انعطاف ناپذیر نیست.

ماده ۵ هیچ تعریفی ارایه نداده است و حقوق داخلی در جرم انگاری محترم و ملاک شمرده شده است. در باب اقدامات پیشگیرانه هم بر طبق بندهای ۲ و ۳ ماده ۹ پیشگیری با اتخاذ اقدامات تحقیقاتی و اطلاعاتی با استفاده از رسانه های جمعی و ابتکارات اجتماعی و اقتصادی پیش بینی شده که همکاری با سازمان های غیردولتی هم در این راستا ممکن و البته ضروری است. نقش همکاری های دو یا چند جانبه

هم بین دول متعاقد در قبال آنچه آسیب پذیری زنان و کودکان را در برابر قاچاق بیشتر می کند مانند فقر، توسعه نیافتگی، فقدان فرصت های برابر در جامعه مورد توجه قرار می گیرد (بند ۴ ماده ۹) و هم چنین بند ۵ ماده ۹ مقرر می دارد که اقدامات تقنینی در زمینه های آموزشی، اجتماعی یا فرهنگی انجام گیرد که مانع قاچاق انسان ها شود. همچنین حمایت از بزه دیدگان تا مجددا مورد قاچاق واقع نشوند از دیگر اقدامات پیشگیری اجرای ماده ۱۲ پروتکل در جهت ایمنی و کنترل اسناد هویتی است. مساله این است که جعل، سرقت و استفاده از اوراق هویتی دیگران به قاچاق کمک نکند. همچنین آموزش کارکنان مبادی ورودی و خروجی کشورها که بر طبق بند ۲ ماده ۱۰ باید این کارکنان پیرامون قاچاق انسان آموزش ببینند. در مرحله بعد اقدامات حمایتی قضایی، پزشکی، روانی، مادی، اجتماعی و امنیتی و درصدر و لا زم همه آنها اقدام حمایتی تفنینی. همچنین آسیب دیدگان نیازمند اقدام حمایتی قضایی اند که شامل اطلاع رسانی و معاضدت حقوقی بند ۳ ب ماده ۶ و هم چنین دخالت در فرآیند رسیدگی کیفری (دخالت بزه دیده بند ۲ ب ماده ۶ همچنین کمک های پزشکی، روانی و مادی بر طبق بند ۳ ج ماده ۶ لازم است زیرا آنها امکان مالی و مادی ندارند همچنین به این معاضدت ها و حمایت ها باید حمایت اجتماعی، اشتغال و امکانات آموزشی (بند ۳ ماده ۶) و همچنین حمایت امنیتی را هم افزود. هدف از حمایت امنیتی این است که بزه دیده با آرامش و اطمینان جرات شکایت پیدا کنند و اسرار و هویت بزه دیدگان حفظ شود و اقدامات غیرعلنی باشد (بند ۱ ماده ۶).

علاوه بر اینها اقدامات بین المللی شامل تبادل اطلاعات بند ۱ ماده ۱۵، تصدیق اعتبار اسناد و بازگرداندن قربانیان به موطن خویش بند ۱ ماده ۸ که البته ترجیحا باید اختیاری باشد و البته پذیرش این افراد از سوی کشور مبدا با نگاه به این پروتکل می بینیم که نگاه جامع تری به مساله شده و خصوصا انعطاف پذیری قانون گذاری در جرم انگاری و همچنین اقدامات حمایتی اش به حل مشکلات زمینه ساز (و پیشگیری از قاچاق انسان) و همچنین به حمایت بزه دیدگان و ممانعت از بازگشت آنها به فساد نیست. از مهمترین مشکلات موجود در راه مبارزه با قاچاق، عدم اطلاع دقیق از میزان شیوع و گستردگی آن است؛ به گونه ای که در تمامی آمارهای ارائه شده در متن پیش رو، از واژگان "تخمین زده می شود" و یا "هزاران" استفاده

میشود. بنا بر آمارهای سازمان ملل هر ساله حدود ۲ میلیون نفر در سراسر دنیا قاچاق می‌شوند. در این میان کشورهای آسیای جنوب شرقی با بیش از ۷۰۰ هزار نفر، بیشترین آمار را در مناطق مبدأ، و اروپای غربی با پذیرش ۵۰۰ هزار نفر بیشترین آمار را در مناطق مقصد قاچاق انسان را به خود اختصاص داده اند. در تحقیقی که اتحادیهی اروپا بر روی مسائل قاچاق انسان صورت داده است، این نتایج را میتوان به طور علمی در مسائل و مشکلات ناشی از قاچاق در سایر نقاط دنیا و ایران پیاده نمود. در این مبحث، عللی که منجر به بروز گسترش پدیدهی قاچاق انسان می‌شود، با تکیه بر نظارت جرم شناختی و جامعه شناختی مورد بررسی قرار می‌گیرد. این علل را می‌توان به علل فرهنگی- اجتماعی، علل اقتصادی و علل حقوقی تقسیم کرد. از دهه‌های پیشین اقدامات بسیاری در سطح بین‌المللی برای پیشگیری و سرکوب قاچاق انسان انجام شده است. این اقدامات عمدتاً در غالب معاهدات و اسناد بین‌المللی صورت گرفته است. اسنادی هستند که به طور اختصاصی به موضوع قاچاق انسان مرتبط هستند و دارای مفادی راجع به پیشگیری، سرکوب قاچاق، و حمایت از بزه‌دیدگان و همکاری‌های بین‌المللی می‌باشد. مقاله نام‌های بین‌المللی ۱۸ می ۱۹۰۴ برای مبارزه با خرید و فروش سفیدپوستان؛ قرارداد بین‌المللی راجع به جلوگیری از خرید و فروش سفیدپوستان، مصوب ۴ می ۱۹۱۰؛ پروتکل اختتامیهی قرارداد ۱۹۱۰؛ (نوبهار، سال ۱۳۸۷، ص ۲۴۴). قرارداد بین‌المللی راجع به جلوگیری از معامله‌ی نسوان کبیره، مصوب ۱۱ اکتبر ۱۹۳۳؛ کنوانسیون سرکوب قاچاق اشخاص و بهره‌کشی از روسپی‌گری دیگران، مصوب ۲ دسامبر ۱۹۴۹؛ (نجفی ابرندآبادی، سال ۱۳۷۹، ص ۵۶).

دیدگاه حقوق بشر به قاچاق انسان

نیاز برخی بیماران به عضو پیوندی و وجود تقاضا به ویژه از طرف اشخاص بیمار ولی ثروتمند، باعث گسترش قاچاق انسان در سراسر جهان شده است، «که در آن معمولاً اشخاص مرفه و ثروتمند برخی کشورها، متقاضی خرید عضو و مردم فقیر کشورهای جهان سوم منبع پایان ناپذیر و ارزان برای عرضه آن به شمار می‌روند، ایجاد کرده است» (تبریزی، ص ۳۲). با گسترش قاچاق انسان، سازمان‌های بین‌المللی برای

مبارزه با این پدیده شوم دست به کار شده و قوانینی وضع کردند. از سوی دیگر، کشورها نیز در مبارزه با این اقدام غیر انسانی قوانین سختی را وضع کردند اما با این حال سود کلان این قاچاق، باز هم سوداگران اعضای بدن انسان را وسوسه می‌کند تا به این کار ادامه دهند. «یکپارچه نبودن قوانین کشورها نیز به بروز و گسترش قاچاق عضو و پدیده نوظهور توریسم پیوند کمک می‌کند که دریافت کنندگان بالقوه با سفر به کشورهای همجوار و انجام پیوند عضو در آن کشور، قوانین یا فرایندهای پیوند عضو در کشور خود را دور می‌زنند.» (caplan & other, ۲۰۰۹, ۴۰). سوداگری و قاچاق عضو موجب محکومیت بین المللی این رفتار شده و کنترل و مبارزه مؤثر با این پدیده در پرتو راهبردها و تدابیری معین که در برخی اسناد بین المللی و منطقه ای به آن اشاره شده، مورد اهتمام جامعه جهانی است. از مهم ترین راهبرد هایی که در این اسناد برای کنترل این پدیده اعلا شده، منع تجارت با اعضای بدن انسان و ضرورت جرم انگاری قاچاق عضو و تعقیب و مجازات مرتکبان آن است (نظری، ۱۳۹۲، ص ۱۱۵). اصل ممنوعیت تجاری سازی اعضای بدن، برای اولین بار در سطح بین المللی در قطعنامه (۷۸) ۲۹ کمیته وزرای شورای اروپا مطرح شد و شورای اروپا نیز در کنوانسیون حقوق بشر و زیست پزشکی اروپا (۱۹۹۷) به این اصل توجه کرد و در ماده ۲۱ صریحا مقرر کرد: بدن انسان و اجزای آن نباید برای کسب منفعت مالی مورد خرید و فروش قرار گیرد. این کنوانسیون همچنین خارج سازی اعضا را تنها با ارائه اطلاعات و رضایت کتبی و صریح مجاز می‌داند. پروتکل الحاقی آن در رابطه با پیوند اعضا و بافت های انسانی نیز علاوه بر تصریح به ممنوعیت کسب مزایا یا منفعت مالی از راه خرید و فروش اعضای بدن، از دولت ها خواسته است تا برای قاچاق عضو مجازات های مناسبی را در نظر بگیرند.

پارلمان اروپا نیز در سال ۲۰۰۷ میلادی اقدام جدیدی را برای مبارزه با قاچاق اعضا طرح ریزی کرد و با پرداختن به رابطه قاچاق اعضا و آمار و ارقام اهداهای داوطلبانه از طریق بانک پیوند، قاچاق اعضا را موجب تضعیف اعتبار نظام اهدای داوطلبانه و انسان دوستانه ارزیابی کرد و از دولت های عضو تقاضا کرد که علیه جریان قاچاق بافت ها و اندام ها شامل پیون بافت ها و اندامها از اقلیت ها، افراد دارای معلولیت ذهنی، زندانیان اعدام شده، افراد فقیر و بی بضاعت و در معرض خطر این پدیده و همچنین جلوگیری از توریسم پیوند اعضا با وضع قوانین و تدابیر لازم اقدام کنند (caplan &

۴۰: ۲۰۰۹, other). همچنین جرم انگاری قاچاق عضو و تعقیب مرتکبان قاچاق عضو، مورد تأیید برخی سازمان های بین‌المللی منطقه ای چون اتحادیه ملل جنوب شرق آسیا (آ.سه. آن). (بروجردی، محمد: « اتحادیه ملل جنوب شرق آسیا (آ.سه.آ)»، تهران: وزارت امور خارجه، سال ۱۳۸۰، ص ۱۵۷) یا نهادهای بین‌المللی همانند جامعه بین‌المللی نفرولوژی قرار گرفت (بروجردی، ۱۳۸۰، ص ۱۵۷).

دیدگاه حقوقی ایران به قاچاق انسان

به موجب ماده ۱-۳ دستور العمل اهدا و پیوند عضو، اهدای کلیه و دریافت آن در میان افراد با تابعیت یکسان مجاز است و پیوند از یک ایرانی به تبعه بیگانه ممنوع است. (نظری، ص ۱۱۹) در واقع این روش مانع از توریسم پیوند در ایران شده است (۴۰: ۲۰۰۹, caplan & other). یکی از مهمترین مسائلی که پیرامون پیوند از دهنده مرده وجود دارد، روش‌های کسب رضایت است. که در زمان حیات اخذ می‌شود و یا رضایت فرد می‌تواند به سه شیوه اخذ شود: اول، رضایت آگاهانه دارای کارت اهدای عضو است. دوم، رضایت فرض شده فرد فوت شده برای اهدای عضو، رضایت کسب شده تلقی می‌شود، مگر آنکه خود وی قبلاً با آن مخالفت کرده باشد. سومین روش، پرسش ضروری است که در این روش، پزشکان بیمارستان از نظر قانونی مسئولیت دارند از وارث و اولیای قانونی متوفی در مورد تمایل به اهدای اعضای جسد، پرسش نمایند (لاریجانی ۱۳۸۲، صص ۲۷۲-۲۶۹). در کشور ما اهدای کلیه از طرف فرد زنده پذیرفته شد و شیوه اجرای آن در مصوبات وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی از جمله بخشنامه شماره ۲۱۲۷۸/ک مورخ ۱۳۷۷/۹/۲۵ و ۱۳۱۰۱/س مورخ ۱۳۸۵/۲/۹ و به ویژه دستور العمل اهدا و پیوند کلیه از اهدا کنندگان زنده مشخص شد. طبق این شیوه و رویه جاری، اهدا کنندگان کلیه از دولت مبلغی را تحت عنوان «هدیه ایثار» دریافت می‌کند و علاوه بر این، دریافت کننده کلیه یا در مواردی نهادهای و مؤسسات خیریه نیز وجوهی و پاداشی را به وی می‌پردازند (نظری، ۱۳۸۱ ص ۱۱۹). برخی مقررات مانند مواد ۲-۴ و ۳-۴ دستور العمل اهدا و پیوند کلیه از اهداکنندگان زنده مصوب وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، هر گونه واسطه‌گری و تجارت کلیه و همچنین جریان سازمان یافته برای

برداشت عضو تبعه ایرانی در خارج را ممنوع کرده است. ماده ۲-۴- (هرگونه واسطه گری یا تجارت در فرایند اهدای کلیه از اهداکنندگان زنده ممنوع و موجب پیگرد قانونی خواهد شد). ماده ۳-۴- (هر گونه هماهنگی سازمان یافته در راستای اهدای کلیه اتباع ایرانی در سایر کشورها ممنوع است). این تدبیر که با هدف پرهیز از برخی آسیب های مرتبط با عضو طراحی شده است، در کنار برداشت عضو از بیماران مرگ مغزی تقریباً نیاز کشور به پیوند کلیه را تأمین می کند و سالانه در حدود ۱۸۰۰ عمل پیوند کلیه انجام می شود.

نتیجه گیری

قاچاق انسان در ایران تنهابه مرزهای زمینی محدود نمی شود. با برخی افراد جعل پاسپورت و مدارک و همکاری غیر قانونی برخی آژانس های هواپیمایی در کلان شهرها با مهاجران غیر قانونی، قاچاق انسان از طریق مرزهای هوایی نیز برای قاچاق بران انسان ممکن شده است. با این حال، باتوجه به تحلیل خبرها و مطالعه وضعیت کشور با رویکرد قاچاق در شهرهای مرزی کشور، می توان گفت مهم ترین دلیل رونق و تسهیل انساندر کشور ایران، گسترش قاچاق از مرزهای کشور می باشد. بنابر این برای مبارزه با قاچاق انسان در ایران در وهله اول مبارزه با قاچاق انسان در مرزهای زمینی کشور باید در اولیت اول قرار بگیرند. از مطالب فصل پیش چنین می توان نتیجه گرفت، آشفستگی و بی سامانی کشورهای شرقی مانند افغانستان موجب شده مرزهای شرقی کشور مسیر ورود قاچاق، و وجود تروریست هایی در همسایه های غربی مانند عراق و نیز ارتباط ترکیه با کشورهای اروپایی تهدیدی برای فعالیت قاچاقچیان انسان در مرزهای غربی کشور می باشد. بخشی از فعالیت قاچاقچیان انسان در شهرهای جنوبی نظیر بندرعباس وجود دارد که دلیل آن نزدیکی با شیخ نشین های کشورهای حاشیه خلیج فارس است. اغلب قربانیان این قاچاق نیز زنان و دختران هستند که با مقاصدی چون، فحشا، بهره کشی جنسی، بردگی و ازدواج اجباری به کشورهای عربی به ویژه دبی و امارات صورت می گیرد. در کشور ایران برخی از مهاجران غیر قانونی به ویژه کودکان افغانی به بیگاری گرفته می شوند. کودکان خیابانی در ایران به شدت در مقابل قاچاقچیان انسان آسیب پذیرند. گروه های

سازمان یافته تبه‌کار کودکان ایرانی و مهاجر در ایران، خصوصاً کودکان پناهنده افغان، را ربوده یا می‌خرند و مجبور می‌کنند تا به عنوان متکدی یا فروشنده خیابانی در شهرها، از جمله تهران، کار کنند. کودکان که می‌توانند حتی سه ساله باشند، از طریق سوءاستفاده جسمی و جنسی و اعتیاد وادار می‌شوند. مهاجران و پناهندگان افغان، از جمله کودکان، به شدت در مقابل کار اجباری، کار در ازای بدهی و قاچاق جنسی آسیب پذیرند، در حالی که مهاجران پاکستانی نیز در مقابل کار اجباری آسیب پذیرند. پسران افغان در ایران در مقابل سوءاستفاده جنسی کار فرمایانشان و آزار و اذیت و اخاذی نیروهای امنیتی و دیگر مقامات دولتی آسیب پذیرند. قاچاقچیان [انسان] مهاجران افغان، از جمله کودکان، را مجبور به کار رایگان در ساختمان سازی و کشاورزی در ایران می‌کنند.

با این حال، دو روش ابتدایی در ایران بارها گزارش شده است.

الف- فریب دادن مردم به ویژه دختران فراری و یا راضی کردن آنها با وعده های

دروغین

ب- به بیگاری گرفتن کودکان به ویژه کودکان مهاجر

مرزهای آبی خلیج فارس بیشتر مسیری برای قاچاق زنان و دختران ایرانی به شمار می‌رود که به کشورهای عربی قاچاق می‌شوند. گروهی از زنان نیز به اروپا انتقال می‌یابند تا مورد سوء استفاده های جنسی قرار بگیرند. اگر چه در سال های اخیر اخبار و گزارشات بیانگر کاهش قاچاق زنان و دختران در ایران می‌باشد، به هر حال این مرز آبی همچنان خطری برای قاچاق زنان و دختران به حساب می‌آید.

مطالعات نشان می‌دهد مهم‌ترین عامل روی آوردن دلالتان به قاچاق انسان، فقر مالی و نیاز اقتصادی آنهاست. بسیاری از کارشناسان، خرید و فروش انسان را محصول فقر می‌دانند. بخش عمده‌ای از مسائل و آسیب‌های اجتماعی در حوزه اقتصاد معنا می‌یابد و به دلایل اقتصادی این مسائل در جامعه بروز می‌کند. فقر، زمینه منطقی بروز آسیب‌های اجتماعی است. حالا این فقر چه مطلق و چه نسبی باشد یا به صورت کاهش بنیه اقتصادی خانوار و پایین آمدن قدرت خرید به معنای مطابقت نداشتن نیازهای واقعاً اولیه با هزینه‌ها خود را نشان دهد، خروجی آن یکی است. این خروجی را می‌توان در گزارش‌های شورای اجتماعی کشور یا ورودی انواع و اقسام پرونده در دادسراهای مختلف به عینه دید. قاچاق اعضای بدن عموماً به دلیل کسب مال و امرار

معاش انجام می‌شود و نه به دلیل ثروت اندوزی. به عبارت دیگر افراد به دلیل مشکلات مالی و فشار اقتصادی مرتکب این جرم می‌شوند. در این میان شهروندان شهرهای مرزی کشور بیشتر در معرض گرایش به این پدیده قرار می‌گیرند. چراکه وضعیت کار و اشتغال در شهرهای مرزی نامناسب است. نقطه اشتراک در همه استان های مرزی کشور و مناطقی که به دلایل گوناگون از سرمایه گذاری های صورت گرفته، سهم چندانی نبرده اند؛ وضعیت نامناسب بازار کار و نبود فرصت های شغلی متناسب با نیازهای امروز جوانان است. در واقع کسب منافع مالی و پول است که کالای قاچاق را به بازار می‌آورد و حرفه‌ای به نام قاچاقچی را پدید می‌آورد. آسیب‌های اجتماعی دیگر نیز از دلایل رونق تجارت قاچاق انسان و قاچاق اعضای انسان در کشور می‌باشند. معضلاتی چون طلاق، اختلافات خانوادگی، اعتیاد، پایین بودن سطح سواد و تحصیلات، ضعف اعتقادات و... موجب فروپاشی کانون خانواده شده و به رشد قاچاق انسان در کشور بسیار کمک می‌کند. ز جوله عوامل زمینه ساز دیگر در قربانی شدن افراد در امر قاچاق انسان برای بهره کشی جنسی و اقتصادی عوامل مربوط به محیط خانوادگی قربانیان و نابسامانی های حاکم بر آن و فشارهایی که محیط موجود بر اعضای آن وارد می‌کنند می‌باشد. فقر فرهنگی و نارسایی فرهنگی و سایر نابسامانی ها در محیط خانواده مثل انواع خشونت ها نسبت به زنان و دختران از قبیل ناسازگاری با والدین، ازدواج اجباری، اعتیاد والدین، طلاق - کثرت فرزندان و تبعیض میان آنان و تضعیف خانوادگی و باورهای اخلاقی و دینی در این زمینه بسیار تأثیرگذار می‌باشد. لذا براساس تحقیقات صورت گرفته ۸۰ درصد دختران فراری از خانواده های طلاق هستند و بیشتر آمار قاچاق زنان و دختران نیز از طریق همین دختران فراری صورت می‌گیرد.

بنابراین:

- ناامنی کشورهای عراق و سوریه و فعالیت گروهک‌های تروریستی در آنها تهدیدی برای مرزهای غربی کشور به دلیل ورود و خروج دلان قاچاق انسان.
- ترکیه به عنوان مسیر مهاجرت به اروپا، تهدیدی برای مرزهای غربی و شمال غربی کشور برای خارج کردن قاچاق انسان.
- همسایگی کشورهای حاشیه خلیج فارس، تهدیدی برای مرزهای جنوبی ایران برای قاچاق انسان و نیز قاچاق اعضای بدن.

- جنگ زده بودن و نابسامانی کشورهای افغانستان و پاکستان تهدیدی برای مرزهای شرقی کشور برای ورود قاچاق انسان.
- حضور مهاجران افغانی در شهرهای بزرگ مانند تهران، باعث تراکم جمعیت و هرج و مرج شده، زمینه ساز فعالیت قاچاقچیان انسان در درون شهرها.
- بیگاری گرفتن کودکان در خیابان‌ها برای دست‌فروشی، سببی برای افزایش امکان گروگانگیری کودکان توسط قاچاقچیان.
- فقر، وضعیت اقتصادی ضعیف و نبود شغل و کار به ویژه در شهرهای مرزی از قبیل شهرهای استان سیستان و بلوچستان، شهرهای کردنشین استان‌های مرزی کشور و .... باعث گرایش افراد به قاچاق و دلالی انسان ..
- فقر و بی پولی بسیاری از قربانیان دلیل تن دادن به فروش اعضای بدن به دلالان.
- طلاق و اختلافات خانوادگی موجب دختران فراری شده، زمینه ساز سوء استفاده قاچاقچیان از این موقعیت.
- عدم اطلاع کافی شهروندان از اوضاع و فجایع قاچاق انسان و در نهایت فریب خوردن وعده‌های دروغین دلالان.
- پایین بودن سطح سواد و تحصیلات دلیل همکاری برخی افراد با باندهای قاچاق انسان.
- پایین بودن فرهنگ جامعه و تحصیلات افراد دلیل روی آوردن به دلالی و قاچاق.
- گسترش مهاجرت از شهرهای مرزی به کلان‌شهرها و افزایش خطر قاچاق در شهرهای مرکزی کشور.
- نا کارآمد بودن و عدم ثبات کافی اقدامات انجام گرفته برای مقابله با این جرایم.

پیشنهادات

از مهم ترین راه های پیشگیری از قاچاق اعضای بدن در ایران می توان به پیشگیری از عوامل زمینه ساز آن اشاره کرد. یکی از عوامل زمینه ساز برای قاچاق اعضای بدن، قاچاق انسان است. در مرحله اول، باید از تمام ابزارهای ممکن در راه پیشگیری از قاچاق انسان استفاده شود. فعالیت آموزشی، فرهنگی، امنیتی و اقتصادی از جمله اقدامات صورت گرفته در این حوزه است. تصویب قوانینی برای تحقق این

امور می‌تواند بسیار مفید و کارساز باشد. سرمایه‌گذاری در حوزه پیشگیری از وقوع قاچاق بسیار کم‌هزینه‌تر از حوزه مبارزه است.

مبارزه با قاچاق نیازمند وضع ضمانت اجراهای متناسب است. گاهی تعیین مجازات‌های اصلی به تنهایی کافی نبوده و فاقد بازدارندگی است. از این روی، ضروری است در این موارد از مجازات‌های تبعی و تکمیلی نیز استفاده کرد. استفاده از این مجازات‌ها در هنگامی که خویشاوندان و والدین، خود اقدام به قاچاق کرده‌اند، دارای اهمیت بسیار است.

گسترش و توسعه وضعیت اقتصادی شهرهای بزرگ به ویژه شهرهای مرزی کشور، اهمیت دادن به معیشت مرزنشینان از طریق ایجاد شغل و تأسیس شرکت‌ها در این شهرها به جای تمرکز آنها در شهرهای بزرگ تا فرصت مناسب برای ایجاد شغل برای ساکنان شهرهای مرزی کشور ایجاد شود.

افزایش آگاهی‌های عمومی از طریق اقدامات فرهنگی و آموزشی. هر چند شاید بتوان برنامه‌های هفتگی در حوزه پیشگیری از انحرافات اجتماعی مثل مواد مخدر را مشاهده کرد، ولی برنامه‌های صورت گرفته درباره قاچاق به مراتب کمتر و شاید به جرات بتوان گفت نادر است. باید برنامه‌های آموزشی در مورد چگونگی فعالیت باندهای قاچاق برای افرادی که آسیب‌پذیر هستند در نظر گرفته شود. علاوه بر این ضروری است که خانواده‌ها نیز در مورد خطراتی که در این زمینه وجود دارد، آگاه شوند. ضروری است با پذیرش واقعیت‌های جامعه و توجه به لزوم مبارزه‌ی واقعی با قاچاق، نسبت به افزایش آگاهی مردم اقدام شود.

حمایت از بزه‌دیدگان در فرآیند رسیدگی. یکی از علل عدم بازگشت بزه‌دیدگان ترس از مجازات در صورت ورود به کشور است. پس از بازگشت بزه‌دیدگان، حمایت از آنها در فرآیند کیفری در جهت شناسایی و مجازات قاچاقچیان بسیار ضروری است. در این فرآیند باید تمام اقدامات به صورتی انجام گیرد که منافع بزه‌دیده به نحو احسن رعایت شود. این امر می‌تواند از طریق توسل به برخی راهکارها محقق شود. تعیین نماینده قانونی و حقوقی برای بزه‌دیده، جلوگیری از افشای هویت بزه‌دیده، جلوگیری از افشای بزه‌دیدگان برای عموم و بویژه برای قاچاقچیان. قربانیان قاچاق به دلیل لطمه‌ای که به آنها وارد شده، اغلب خود نمی‌توانند دعوی کیفری را به نحو احسن دنبال کنند. ترس از انتقام، عدم توانایی مالی برای اخذ وکیل و ناهمراهی

خانواده در حمایت از بزه‌دیده در تعقیب مجرمان، همگی ضرورت انتخاب نماینده قانونی و حقوقی را برای بزه‌دیده توجیه می‌کنند.

حمایت‌های قانونی از اتباع بیگانه که مقیم ایران هستند. این مهاجران در داخل کشور بیشتر از دیگران در معرض خطرات قاچاق چیات انسان قرار می‌گیرند. حمایت‌های ویژه از کودکان به ویژه کودکانی که در خیابان‌ها مشغول کار هستند.

نظارت مستمر بر آژانس‌های مسافرتی و برخورد جدی با متخلفینی که ویزاهای جعلی ارائه می‌دهند.

نظارت بر بیمارستان‌هایی که به پیوند اعضای بدن در داخل کشور اقدام می‌کنند. برخورد شدید با قاچاق بران در شهرهای مرزی.

منابع

منابع فارسی

- احمدی، عبدالله (۱۳۸۵): «قاچاق»، چاپ سوم، تهران، میزان.
- اشتری، بهناز (۱۳۸۰): «قاچاق زنان بردگی معاصر»، انتشارات اندیشه برتر.
- ایمانی، عباس (۱۳۸۶): «فرهنگ اصطلاحات حقوق کیفری» چ دوم، تهران، انتشارات نامه‌ی هستی.
- بروجردی، محمد (۱۳۸۰): «اتحادیه ملل جنوب شرق آسیا (آ.سه.آ)»، تهران: وزارت امور خارجه.

تبریزی، ایرج (۱۳۷۹): «تجارت شیطانی»، تهران، کیهان.
 رجبی پور، محمود (۱۳۷۸): «مبانی پیشگیری اجتماعی از بزه کاری اطفال و نوجوانان»: انتشارات دانشگاه پلیس
 رفیع پور، فرامرز، (۱۳۸۸): نابسامانی اجتماعی یا آشفتگی اجتماعی، تهران، انتشارات سروش.
 سازمان دفاع از قربانیان خشونت (۱۳۸۲): قاچاق زنان و کودکان و راهکارهای قانونی مبارزه با آن.

سازمان ملل، ۲۰۰۰

سوفی، موسکو (۱۳۸۰): غرب در آینه فرهنگ.

صادقی، محمد رضا (۱۳۸۲): حقوقی اهدا و پیوند عضو در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه امام صادق (ع).

علی پور، عباس (۳۸۹): «بررسی وضعیت قاچاق انسان در ایران (معضلات و پیامدها) و ارائه راهکارهای مناسب برای کنترل این پدیده اجتماعی، فصلنامه ره نامه سیاستگذاری سیاسی، دفاعی و امنیتی، سال اول، شماره دوم، زمستان ۱۳۸۹، صص ۱۸۷ الی ۲۱۶.

عمید، حسن (۱۳۵۵): «فرهنگ عمید»، چاپ اول، تهران: مؤسسه انتشارات امیر کبیر.

کنوانسیون سال ۱۹۷۷

گزارش همایش حقوق کودک در دانشگاه تهران؛ سه شنبه؛ ۱۸ مهر ۱۳۸۵.

لاریجانی، باقر (۱۳۸۲): «پیوند اعضاء (مباحث علمی، اخلاقی، حقوقی و فقهی)»، تهیه و تنظیم: مرکز تحقیقات غدد درون ریز و متابولیسم دانشگاه علوم پزشکی. تهران: انتشارات برای فردا، چاپ اول.

معظمی، شهلا (۱۳۸۴): «جرم سازمان یافته و راهکارهای مقابله با آن»، تهران: دادگستر.

ممتاز، فریده (۱۳۸۱): انحرافات اجتماعی؛ انتشارات شرکت سهامی.

نجفی ابرند آبادی، علی حسین (۱۳۷۸): «پیشگیری از بزهکاری و پلیس محلی، مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی، شماره‌های ۲۶-۲۵، بهار - تابستان ۷۸.

نظری توکلی، سعید (۱۳۸۱): «پیوند اعضاء در فقه اسلامی» مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.

نظری، زهرا (۱۳۹۲): «قاچاق عضو در اسناد بین المللی و حقوق داخلی»، مجله آموزه‌های حقوقی

کیفری، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، شماره ۶، پاییز - زمستان ۱۳۹۲، صص ۱۰۷ الی ۱۲۶.

نگهی مخلص آبادی، مرجان (۱۳۹۱): جهانی شدن مقابله با قاچاق انسان و تأثیر آن بر سیاست جنایی تقنینی ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، دوره ۳، شماره ۹، بهار

۱۳۹۱، صفحه ۸۷-۱۲۴.

خبرگزاری و مجله‌ها

(ایسنا، ۱۳۹۶/۶/۱۴)

ایسنا، ۹ اسفند ۱۳۹۵

روزنامه انتخاب ۱۳۸۱/۱۰/۱۲

روزنامه ایران ۱۳۸۱/۶/۲

روزنامه جوان ۱۳۸۱/۶/۲۶

روزنامه ملت، ۲۵ فروردین ۱۳۹۰

روزنامه همشهری ۱۳۸۱/۸/۹

شهبازی، روزنامه همشهری ۱۳۸۱/۶/۷

ناصری، مصاحبه با روزنامه آفرینش ۱۳۸۱/۹/۷

سایت ها

www.poorandokht.com

منابع لاتین

Caplan, Arthur, Beatriz Dominguez-Gil, Rafael Matesanz & Carmen Prior, Trafficking in Organs, Tissues and Cells and Trafficking in Human Beings for the Purpose of the Removal of Organs, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs Council of Europe, ۲۰۰۹.

Situation of human trafficking across Iran's borders (land, air and sea borders

Mehdi Khani , Hossein Shabani, hadi samareh

Abstract

Trafficking, which is basically based on prohibition or restriction, means the secret transfer of one thing from one point to another. The purpose of this study is to investigate the situation of land, air and sea borders of Iran in terms of human trafficking. This research studies human trafficking in the borders of Iran by descriptive-analytical method after collecting information in library and documentary methods. According to the available evidence, Iran is a transit country for people trafficked from Eastern countries such as Pakistan and Afghanistan to European countries. Human trafficking in Iran at land, sea and air borders is carried out by human traffickers. The main human trafficking takes place through land borders, where the eastern borders of Iran are the entry point for human trafficking and the western borders are the exit route for trafficking. . The smugglers enter Afghan and Pakistani nationals from the borders of Khorasan and Sistan, and after a long journey out of the western borders and the province of West Azerbaijan. In addition, a group of Afghan children are forced to work in restaurants and construction work in the country. The Persian Gulf waterway is also known as the smuggling route of Iranian women and girls to the Arab countries of the Persian Gulf. In addition, human trafficking in Iran from the air borders with the cooperation of some airlines is carried out in the form of illegal immigration.

Keywords: Organized crime, human trafficking in Iran, trafficking in women, trafficking in children